

PAPER DETAILS

TITLE: Osman Fevzi Olcay'in "Menâkib-i Mîr Hamza Nigârî" Adli Risalesi

AUTHORS: Ali Riza AYAR,Recep Orhan ÖZEL

PAGES: 187-201

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/19669>

OSMAN FEVZİ OLCAY'IN "MENÂKIB-I MÎR HAMZA NİGÂRÎ" ADLI RİSALESİ

Ali Rıza Ayar*
Recep Orhan Özel**

Öz

XIX. yüzyılın Kafkaslar ve Anadolu coğrafyasında tanınan önemli mutasavvıflarından biri, Mîr Hamza Nigârî'dir. Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinde Zengezur kazasının Cicimli köyünde doğan Nigârî, ilk tahsiline burada başlamıştır. Genç yaşta Anadolu'ya gelmiş ve Amasya'da Halid-i Bağdâdî'nin halîfesi olan İsmail Şirvânî'ye intisab etmiştir. İstanbul, Erzurum ve Harput gibi Anadolu şehirlerinde irşad faaliyetlerinde bulunan Nigârî, Harput'ta vefat etmiş ve vasiyeti üzere Amasya'ya defnedilmiştir. Şiirlerinin yer aldığı Divan'ları basılan Nigârî hakkında muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri de Osman Fevzi Olcay'ın 1938 yılında kaleme almış olduğu "Menâkıb-ı Mir Hamza Nigârî" adlı risâledir. Bu çalışma, yazarın İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesinde yazma halinde bulunan söz konusu eserinin sadeleştirilmiş şeklidir.

Anahtar Kelimeler: Nigârî, Osman Fevzi Olcay, menâkıb, Amasya, Divân.

The Simplification of the Leaflet Called "Menakıb-ı Mir Hamza Nigari" By Osman Fevzi Olcay

Abstract

Mir Hamza Nigari is the most prominent mystic person in Anatolia and Caucasia in the 19th century. Nigari, who was born in Zengezur town in the Karabağ region in Caucasia, started his primary school education there. When he was young, he moved to Anatolia and joined to İsmail Şirvani cult in Amasya. Nigari, who taught mystical principles in Istanbul, Erzurum and Harput, died in Harput and with his will, he was buried in Amasya. Nigari, whose Divan was published that contains his poems, is still being investigated by the researchers in different aspects. One of the studies about Nigari is the

* Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, aliriza.ayar@amasya.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, orhan.ozel@amasya.edu.tr

leaflet called “Menakıb-ı Mir Hamza Nigari” written by Osman Fevzi Olcay in 1938. This study is the simplification of the book kept in İstanbul Municipality Atatürk Library.

Key Words: Nigari, Osman Fevzi Olcay, menakib, Amasya, Dıwan.

Sunuş

Osman Fevzi Olcay (1877-1973), Amasya’nın dinî, tarihî ve ilmî yönlerine büyük ilgi duyan ve bu konulardaki araştırmalarını eşsiz hattıyla kaleme alan Amasya sevdalısı şahsiyetlerden birisidir. Bu yönüyle Mustafa Vâzih Efendi (1764-1831) ve Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Yasar (v.1939)’dan sonra üçüncü Amasya tarihçisi olarak gösterilmektedir.¹ Kendisi 1877 yılında Amasya’nın Sofular Mahallesi’nde doğdu. İlk ve ortaokulu Amasya’da tamamlayan Olcay, Amasya Mehmed Paşa Camii’nde Arapça Dil Bilgisi, Mantık ve Fıkıh dersleri almıştır. Daha sonraki hayatında devletin birçok kademesinde görev alan Osman Fevzi Olcay, Sarıyer Kaymakamlığı Yazı İşleri Müdürlüğü görevinde bulunduktan sonra emekliye ayrılmış ve 1973 yılında İstanbul’da vefat etti.²

Müellifin, memleketi Amasya’ya olan ilgisi, birbirinden değerli eserler telif etmesini sağlamıştır. Te’lif ve tercüme türünde eserler kaleme alan Olcay’ın, yazma halinde bulunan eserleri de vardır. Amasya Şehri, Amasya Meşâhiri, Amasya’da Gördüklerim ve İşittiklerim adlı eserler yazarın, sağlığında bastırmaya imkân bulamadığı önemli eserlerdendir. O, bu eserleriyle çok sevdiği memleketine karşı vefa borcunu ödemiş ve bir anlamda Amasya’nın tarihi ve kültürel hafızasını toplayan önemli çalışmalar yapmıştır. Topkapı Sarayı, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, Ankara Milli Kütüphane ve Amasya Yazma Eser kütüphanelerinde bulunan bu eserlerinin listesi şu şekildedir:

1. Amasya Şehri: Amasya şehrini tarihî, kültürel, bilimsel vs. muhtelif açılardan tanıtan bir eserdir. Bu eser, müellif tarafından farklı zamanlarda yeni bilgiler eklenerek tekrar yazılmıştır.³

¹ Fikret Sarıcaoğlu, “Üç Amasya Tarihçisi ve Amasya Tarihleri”, *İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIV, İstanbul, 1994.

² Osman Fevzi Olcay, *Amasya Meşâhiri*, Amasya Yazma Eser Ktp., no: 787, 1954.

³ Bir nüshası İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları Bölümünde “Târîh-i Amasya” adıyla 4765 numarada kayıtlıdır. 1352/1933 yılında kaleme alınmıştır ve 27

2. Amasya Meşâhiri: Eser, Amasyalı ilim ve sanat adamlarının biyografilerine yer vermektedir. Yine yazar tarafından değişik zamanlarda genişletilerek yazılmıştır.⁴

3. Amasya'da Gördüklerim İşittiklerim: Eser, yazarın Amasya'nın mahallelerini, medreselerini, müderrislerini, örf ve adetlerini, eşrafını vs. ele aldığı ve daha çok hatırat mahiyetinde olan bir çalışmadır.⁵

Amasya üzerine telif edilen bu eserler, Amasya Belediyesi tarafından günümüz Türkçesiyle yayınlanmıştır. Yazarın aşağıdaki te'lif eserleri ise henüz yazma halinde bulunmaktadır:

4. Muhtasar-ı Menâkıb-ı Mevlâna: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, 175 numarada kayıtlıdır. Eser, 1361/1940 yılında rik'a hattıyla yazılmıştır. Sayfaları 24 satırlı olup ve toplamda 40 varaktan ibarettir.

5. Durûb-u Emsâl: Amasya Yazma Eserler Kütüphanesinde 126/1 numarada kayıtlıdır. Talik yazı ile kaleme alınmış olup 21 satırlıdır ve 3 varaktan ibarettir.

6. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa: Eser, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları bölümünde 3554 numarada kayıtlıdır. Rik'a hattıyla yazılmıştır. Sayfaları 16 satırlı ve 22 varaktan ibarettir.

7. Adliye Tarihçesi: Ankara Milli Kütüphane'de 4094 numarada kayıtlıdır. Rik'a hattıyla yazılmış olup, 16 satırlıdır ve tamamı 57 varaktır.

satırlı, 143 varaktan ibarettir. Bir nüshası ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında Amasya Şehri adıyla kayıtlı olup, 1356/1937'de yazılmıştır. Rik'a hattıyla kaleme alınmıştır ve 74 varaktan oluşmaktadır.

⁴ Bir nüshası, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe yazmaları Bölümünde 2024 numarada kayıtlı olup, 23 satırlı ve 44 varaktan oluşmaktadır. Bir diğer nüshası, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları bölümünde Y. 1701 numarada kayıtlıdır. Rik'a hattıyla yazılmış olup, 21 satırda 97 varaktır. Bir başka nüshası 1942'de tamamlanmış olup İstanbul Ün. Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümünde, on altı satırda 97 varaktır. Bir diğer nüshası ise 1374/1953 yılında rik'a hattıyla kaleme alınmış olup, Amasya Yazma Eserler Kütüphanesi 787 numarada kayıtlıdır ve 114 varaktan ibarettir.

⁵ Amasya Yazma Eser Kütüphanesinde 116 numarada kayıtlıdır. 1384/1963 yılında celî rik'a ile yazılmıştır. Sayfaları 19 satırlı olup, 50 varaktan oluşmaktadır.

8. Muhtıra Defteri: Ankara Milli Kütüphanede 9214 numarada kayıtlı, rık'a hattıyla yazılmış olup 45 varaktan ibarettir. 1967'de yazılan eser Türk Dili ve Edebiyatına dair notlardan ibarettir.

Osman Fevzi Olcay'ın bundan başka çeviri ve derleme türü çalışmaları da mevcuttur.

9. "Mecmua-i eş'âr": Ahmet Remzi Akyürek'e (1872-1944)⁶ ait olan adlı eserin derlemesi. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı 1960 numarada kayıtlıdır.

Bunun bir nüshası da "Mecmua-i Eş'ar-i Ahmed Remzi" adıyla Topkapı Sarayı Kütüphanesi Yeniler Kitaplığında 2259 kayıtlıdır. 1935 tarihli olup, 25 varaktır.

10. Türklerin Faziletleri ve Övgüleri: Câhız'ın (255/869) "Fedâilü'l-Etrâk" adlı eserin çevirisidir. 1939'da 29 sayfa olarak Tefeyyüz Kitabevi tarafından İstanbul'da basılmıştır.

11. Menâkıb-ı Hamza Nigârî: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında 888/01 numarada kayıtlıdır. Sadeleştirdiğimiz eserin tek nüshası budur. 1938 yılı Şubat ayında tamamlanan eser, müellif tarafından rık'a hattıyla kaleme alınmıştır. 26 varaktan ibarettir.

Osman Fevzi Olcay, gerek *Amasya Şehri* gerekse *Amasya Meşâhiri* adlı eserlerinde Mir Hamza Nigârî hakkında bazı bilgilere yer vermiştir. Ancak onun, bunlarla yetinmeyerek, bugün Amasya'da medfun olan Nigârî üzerine müstakil bir risale yazma ihtiyacı duyduğu anlaşılmaktadır. Risalede hem Mîr Hamza Nigârî hem de talebelerine ait şiirlerden bazı örneklerle yer verilmiştir. Bununla beraber sadeleştirmede, yazarın esere aldığı bu seçkilerden birer örnek vermekle yetinmiş bulunmaktayız. Risalenin muhteva bakımından, Mir Hamza Nigârî'nin soyu ve memleketi, şemâili, eserleri ve başta gelen mürit ve talebeleri olmak üzere dört başlık altında ele alındığı görülmektedir.

Şüphesiz ki, Mir Hamza Nigârî, Amasya'nın tarih içinde tevarüs ettiği manevi iklimin önemli bir parçasıdır. Telif ettiği eserlerinde ilmî ve irfânî geleneğe vukûfiyeti görülmektedir. Eserlerinde ilahi aşkı oldukça yoğun bir şekilde işleyen "aşk şairi" Nigârî, Kafkasya bölgesinde Ruslar'a karşı yapılan savaşlarda bulunmuş mücadeleci bir

⁶ Ahmet Remzi Akyürek: (1872-1944) Son devir mutasavvıf şairlerinden, Üsküdar Mevlevîhanesi'nin son şeyhidir. Ayrıntılı Bili için bkz. Hasibe Mazioğlu, "Akyürek, Ahmed Remzi", *DİA*, c. 2, İstanbul, 1989, s. 304.

mutasavvıftır. Bu bağlamda Nigârî'yi "münzevi mücâhid" olarak tanımlamak mümkündür. Son yıllarda Hamza Nigârî'nin muhtelif ilmi çalışmalarda ele alındığına ve başta tasavvufi yönü olmak üzere değişik boyutlarıyla ilim dünyasında yer bulduğuna tanık olmaktayız.⁷ İlahi aşkı terennüm ettiği coşkun şiirlerinden bazıları da bestelenerek "Nigârî İlâhiler" adıyla bir albüm haline getirilmiştir.⁸

Elinizdeki sadeleştirme çalışması ile, hem Osman Fevzi Olcay'ın Osmanlı Türkçesi ile kaleme aldığı bir eser daha kütüphane raflarından çıkarılarak, günümüz okuyucusu ile buluşturulmuş hem de Mir Hamza Nigârî biyografisine mütevazı bir katkı sunulmuştur.

MEVLANA MÎR HAMZA NİGÂRÎ

Bu risalede Nakşibendi şeyhlerinden birisi olarak bilinen Tasavvuf ilminde yüksek kudretiyle tanınmış bu zatın önemli menkıbelerinden, yüksek seciyelerinden ve ilmi sahadaki olgunluğu ile eserlerinden bahsedilecektir.

1. Mir Hamza Nigârî Hazretlerinin Soyu

İslam âleminin dördüncü halifesi bulunan Hz. Ali (k.v) Hazretlerinin torunları, Hicretin I. ve II. asırlarında (M. 8. ve 9. yy.) zorunlu hicretle yurtlarından uzaklaştıkları zaman, bir kısmı Kafkasya'nın "Karabağ" vilâyetine gitmişler ve burayı vatan edinmişlerdi. Hz. Peygamber torunlarının, buraları tercih etmeleri özellikle bu vilâyetin diğer kasabalarına da geçmelerini sağlamıştır. Mesela Cicimli Köyü "seyyid" denilen ehl-i beyt torunlarının merkezi olmuştu. Böylece Karabağ yöresi uzun zaman İranlılar'ın, Osmanlılar'ın ve sonunda da Ruslar'ın eline geçtiği halde bu devletlerin hepsi, evlad-ı

⁷ 2012 yılında Amasya'da gerçekleştirilen I. Uluslararası Hamza Nigârî Sempozyumu ile Hamza Nigârî, değişik yönleriyle ele alınmış olup, sunulan tebliğler 2013 yılında Kafkas Üniversitesi Araştırmaları Enstitüsü Yayınları arasında kitaplaştırılmıştır. Nigârî ve eserleri üzerine akademik çalışmalar da mevcuttur. Bu bapta Muammer Taşlıova tarafından 1998 yılında Mir Hamza Nigârî'nin Nigâr-nâme Mesnevisi, 2009 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Fatih Çınar tarafından Hamza Nigârî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi adıyla yüksek lisans tezleri yapılmıştır.

⁸ Ahmet Hakkı Turabi ve diğerleri, *Nigârî İlâhiler*, Amasya Belediyesi, 2013.

Resûlün toplandığı bu yerleri bir kısım vergilerden muaf tutmuşlardı. Ayrıca orada yaşayanlara ayrı bir saygı göstermişlerdi.

İşte bu saygın şahsiyet Mir Hamza Nigârî'nin dedeleri, ehl-i beytten Mir Bali ve Mir Haydar da bu köyde defnedilmiştir. Halk arasında türbeleri ziyaretgâh olarak benimsenmiştir.

Mir Hamza Efendi Hazretleri bu köyde doğmuş, büyümüş; tahsil çağına gelince Dağıstan yöresinin ünlü âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Onlardan hocalık iznnamesi de alarak, dîvânlarında anlattığı gibi – Seyyid dedeleri Hz. Ali'den de manevi makamda aldığı emir üzere- Şirvan'da bulunan (Kürdemirî) isimli kasabaya varıp, oraya yerleşmiştir. Çağının en önde gelen şeyhi, Mevlana Şah İsmail Sirâcüddîn Şirvânî'ye intisapla, onun zikir halkasına katılmıştır.⁹ Onun manevi feyzinden bütün seyr-i süluk kademelerini aşmak için yirmi seneden fazla dergâhında hizmette bulunmuştur. Rusya hükümetleri, Dağıstan'da böyle etkili ve nüfuzlu âlimleri sevmezdi. Hatta onlardan çekinir ve yönetimi ellerinden alacaklarından korkarlardı. Özellikle bu gibi şahsiyetlerin isyan çıkaracakları zan ve şüphesiyle, her an tetikte beklerlerdi. Bundan dolayı sürekli ilim adamlarını ve bu nitelikteki kişileri Sibiryâ'ya sürgüne gönderirlerdi.

Hâlidîye tarikatının kurucusu olan Mevlana Ziyâüddîn Halid Şah Hazretlerinin I. halifesi olan Mevlana İsmail Şirvânî Hazretleri ise o yörede irşad görevini almıştı. Yörenin her kesiminde, mürşid ve mensupları olduğundan, Ruslar'ın dikkatini çekmişti. Onlara göre bu taraftar halk, bir gün Rusya'nın başına iş açabilirdi. Bu mürşidi Sibiryâ'ya sürmek istediler. Onların bu niyetini önceden öğrenen Şeyh, Anadolu'ya (Sivas'a) geçti. Sivas halkının ve oradaki diğer şeyhlerin de ısrarıyla birkaç sene burada kalmıştır. Daha sonra Amasya'ya gelerek yerleşmek istemişlerdir. Mir Hamza Nigârî de büyük mürşidiyle beraber gelmişlerdir. Kendi döneminin en yetkin âlimi olan Mevlana Şah İsmail Şirvânî Hazretlerinin ilmi üstünlükleri ve manevi kemâlâtı her tarafta duyulmuştu. Devrin padişahı olan II. Mahmud'un döneminde,

⁹ İsmail Sirâcüddîn Şirvânî: (1782-1853?) Şirvan bölgesinde küçük bir köy olan Kürdemir'de doğmuş, eğitimine Şirvan'ın Şamahı şehrinde başlamıştır. Rusların takip ve baskısına maruz kalan İsmail Şirvânî'nin müridleri Türk dünyasının önemli isimleri haline gelmiştir. Mir Hamza Nigârî de bunlardan biridir. Bkz. İbrahim Yıldırım, "Azerbeycan'dan Amasya'ya Taşınan Türk Kültürü ve Şirvanlılar", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Amasya, 2007, c. 1, s. 270.

vilâyetlerde isim yapmış âlimlerin İstanbul'a toplanması için bir genel meclis oluşturuldu. Bu sırada Mevlana Şah İsmail Şirvânî, Sivas'tan seçilerek yanına halifesi olan Mîr Hamza Karabağî Hazretlerini aldı ve adı geçen umumi meclise iştirak ettiler. Bu toplantıda elde edilen karara uyarak, "Meşhur Nizib muharebe-yi garîbesine"¹⁰ katıldılar.

Sonra Mîr Hamza Nigârî, büyük mürşidinin emriyle, karadan yürüyerek Medine-i Münevvere ve Mekke-i Mükerreme'ye gelmiştir. Bu şekilde yaptıkları yolculuk ve ravza-i mutahharayı ziyaret etmesi esnasında sonsuz bir feyze ulaşmış ve yüce mürşitlerinin fevkalâde zuhuratına şahit olmuştur. Geri döndüklerinde, büyük mürşidi Mevlana Şâh İsmail Hazretleri Şeyh Hacı Hamza Efendiyi Kafkasya'ya yönlendirmiş bu suretle, Kafkasya'da âlim ve emirlerden binlerce kişiyi manevi ilimlerden irşad ederek meşgul olmuştur. Karabağ ve Kafkasya'nın her tarafına yayılan etkisi, Rus Hükümeti'ni iyice kuşkulandırmıştı. İslam ülkelerinin kurtuluşu için Amasya'da mücadele veren Kafkas Halkı, onun gibi bir kişinin varlığına büyük saygı göstermişlerdir.

İşte bu irşad faaliyetleri, Mevlana Şah İsmail'in de manevi imdatları sayesinde, saygın halifesi olan Mîr Hamza Nigârî tarafından senelerce devam ettirilmiştir. O sırada Gazi Şeyh Şamil Hazretleri ile savaşmakta olan Rus Hükümeti Kafkasya'nın her yerinde son derece vahim olayların olabileceğini anlamıştı. Bu yüzden Seyyid Mîr Nigârî'ye suikast yapılacağı beklenmekteydi. Birkaç sene sonra Kırım savaşı başlayınca, Ruslar'ın Müslüman halka baskısı daha da arttı. İşte bu karmaşada Mîr Hamza Nigârî yanındaki mücahitlerle Kars bölgesine giderek oradaki yerli halktan süvari birlikleri kurdu ve İslam ordusuna katıldı. 1892 senesinde fiilen başlayan Osmanlı-Rus savaşına, devletin kumandanlık isteği üzerine, tüm taraftarları ile savaşa katılan Mîr Hamza Nigârî, sıhhati el vermediği için, kendi yerine, Şeyh İsmailzâdenin görevlendirilmesinin daha uygun olacağını beyan etti.

Rusya Hükümeti, Dağıstan Halkının Ruslaştırılması için pek çok uygulamalar yapmış ise de Mevlana Şah İsmail Şirvani ve Mevlana Şah Hamza Karabâğî Hazretlerinin ve bu iki mürşid-i kâmilin işaretlerine uyum gösteren Seyyid Mehmet Ferâğî, Şeyh Hacı Ahmed, Şeyh

¹⁰ 1839 yılında Nizip'te Osmanlı Devleti ile vilâyeti Mısır arasında yapılan savaştır.

Cemaleddin ve Şeyh Hacı Resul ile, Kazahî Şeyh Hacı Mahmut gibi yüce şahsiyetlerden 40-50 kadar halifesinin direnişi önemlidir.

Ayrıca Şah İsmail Şirvânî halifelerinden halifelîği devralan Şeyh Hacı Şâmil ve Kara Koyunlu Şeyh Hacı Hüseyin ve Hacı Süleyman Efendiler de cesaret timsali olmuşlardır. Şeki ve Şirvan hânedânından ve bu iki şeyhin halifelerinden olan, Hacı Halil ve Hacı İbrahim ve Hacı İsmail Paşaların etkisi önemlidir.

Ayrıca Kafkasya âlimlerinin önderi olup, Kırım muharebesinden önce Kars'a gelip yerleşen Nimetâbadî Hoca Ali Efendi gibi birçok müderrisin talebeleri de çabalarını esirgemeyince, Rusya'nın kabileler ve Müslüman halk üzerindeki yıkıcı tertiplerinden kurtulmuşlardır.

Mir Hamza Nigârî'nin büyük dedeleri, Osmanlı'nın önceki savaşlarında da tarafsız kalmayıp İslam ordularına, büyük destek vermişlerdir. Mesela Karabağ yöresi ile, çevrelerindeki toplulukların fethedilmesinde imkân oluşturmuşlardır. Mükâfat olarak da padişaha ait bu toprakların imtiyaz tapusu özel bir izinle kendilerine bırakılmıştır.

Karabağ eyaletinin İranlılar'la Ruslar'a geçişinde, bu iki devlet tarafından mezkûr eyalete–önceden olduğu gibi- vergiden muaf olmasını ve tekâliften istisnası sağlanmıştır. Aynı zamanda ehl-i beytin torunlarına bu arazilerin pozitif bir ayrımcılıkla ve özel bir uygulama ile tasarruflarına izin verilip bu bölge özerk olmuştur. Mevlâna Şeyh Hamza Karabâğî, Kırım Harbinden sonra Erzurum'da birkaç yıl kalmış ve binlerce kişiyi irşad etmiştir.¹¹ Daha sonra âilesi ile birlikte “asıl vatanım” dediği Amasya'ya geçmiştir.

Büyük mürşidi, Mevlâna Şah İsmail Şirvânî Hazretlerinin mezarı, Amasya şehrinin hâkim bir yerinde bulunduğundan, türbenin yeniden imarı ve imaret inşasına teşebbüs etmişti. Bu sırada adı geçen mürşidin oğullarından Rüşdü Paşa da Amasya'da görevli idi. Onun da yardımlarıyla bu türbe yapıldı.

Karabağlı Mir Hamza, artık ilim öğretmekle meşgul idi. Kendisine ilim almak için müracaat edenlere, Tefsir ve Hadis ilmini okutuyordu. Yıllarını verdiği bu ilimlerden herkes istifade ediyordu. Adı

¹¹ XIX. yüzyılda Rusların Kafkaslar üzerinde etki ve hâkimiyetini artırması sonucu oluşan baskılar neticesinde o bölgelerden Anadolu'ya hicret edilmiştir. Kırım Savaşından sonra artarak devam etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Altunay Şam, *Kırım Savaşı'ndan Sonra Anadolu'ya Yapılan Göçler ve Amasya'da İskân Edilenler*, Ankara, 2011.

geçen mürşide, Amasya ve civar yörelerden gelen müritler, ondan maddi ve manevi ilimleri kazanırlardı. Onlara tarikat ve hakikat eğitimi gösterirdi.

Mesela Kafkasya ve civar kasabalardan ve Tiflis dâhilindeki Kazak aşiretlerinden Kars, Oltu, Batum, Hasankale, Erzurum, Trabzon, Rize, Samsun, Havza, Vezir Köprü, Ladik, Merzifon, Zile, Harput ve Sivas beldelerinden gelen binlerce mürid onun feyzinden nasiplenmiştir. Hatta birçok mürid, velâyet derecesine erişmiştir. Dağıstan'da ve diğer Osmanlı beldelerinde müridlerinin ve sevenlerinin çoğalması devrin padişahına (II. Abdulhamid), muhalif olarak jurnallenmiştir. Durumdan endişelenen II. Abdülhamid, Mir Hamza Nigârî'yi önce İstanbul'a getirtmiş sonra da Elazığ'a sürmüştür. Bu durumda Amasya'dan uzaklaşan mürşidin sevenlerinden Malatya valisi Hacı Hasan Paşa'nın saygısını kazanmıştır. Onun ziyaretine gelirken hatırını saydığını ifade ederdi. Hazret-i Pir, maruz kaldığı bu muameleden çok üzülmüş ve hastalanmıştı. Bir yaz mevsimi Malatya'da vefat etti. (1304/1886)

Vasiyeti üzerine cenazesi adı geçen vali tarafından Amasya'ya gönderildi. Bâyezid Paşa mahallesindeki istimlâk olunan yere defnedildi. Amcazadesi meşhur âlim, Mir Hasan Efendi Hazretlerinin nezaretinde Kafkasya'daki halifelerinden merhum Hacı Mahmud Efendi'nin de o günkü gayretleriyle, tüm müridleri ve sevenlerinin de katkılarıyla bugünkü büyük türbe yapıldı.

Mîr Hamza Nigârî, oğlu Seyyid Sirâcüddîn Efendi Hazretleriyle kızı, kendinden önce burada defnedilmişlerdi. Kız kardeşinin oğulları, Seyyid Muhibbüddîn ve Sâdeddin Efendiler de, kendisinden sonra buraya defnedilmişlerdir.

Hamza Nigârî Hazretleri Dağıstan'la ilişkisini kesip Amasya'yı yurt edindikten sonra, buradaki aşiretler ve halktan kendisine mensup olanlardan 40-50 sene içinde 20-30 bin kişi, peyderpey hicret ederek yakın kasabalarda yerleşmişlerdir. Pek çoğu Amasya ve ilçelerinde bulunmaktadır. Kırım muharebesinden sonra Karabağ'a dönmelerine imkân kalmayınca Dağıstan gönüllü süvari alayı kumandanlığına talip oldu. Oradaki üstün kahramanlık ve başarılarından dolayı kendisine ve emrindeki gazilere maaş tahsis edildi. Ayrıca Karabağ'daki toprakları miktarınca Amasya'da devletçe kendilerine arazi tahsis edilerek esenlik içinde olmaları sağlandı.

2. Seyyid Mir Hamza Nigârî'nin Şekil ve Şemâîli

Mir Hamza Efendi Hazretleri, uzun boylu olup, vücut ölçüleri orantılıydı. Yüz hatları yarım yuvarlak, sakallı, yanakları kırmızıya yakın pembe olup, kaşları yarım kavisli ve iki kaş arası açık idi. Alnı geniş, bıyıkları düzenli, gözleri ela ve çok çekici bir özellikteydi. Tamamen beyaz olan sakalı, geniş olan göğsünü örtecek kadar gür idi.

Bu yüce şahsiyet, seyyid olduğu için çok cömert ve fevkalade saygın idi. Merhamet ve şefkat ile fakirlere ulaşır, onları değerli ikramları ile hoşnut ederdi.

Karakteri pek yüksek olduğundan muhtaçlara ve yolda kalmışlara seyyahlara ihsanda bulunurdu.

Konaklarına gelen bütün kişilere -zengin olsun fakir olsun- düzenli bir şekilde yemek verilirdi. Hem Kafkasya'daki hem de Doğu Anadolu'daki âlimler, emirler, toplumun ileri gelenleri ve devlet memurlarından pek çoğu bu pir-i kâmilin sohbetlerinden feyiz almışlardır.

Bu çağın kutbu sayılan Şîrvânîzâde Muhammed Rüşdi ve devlet yetkililerinden Hatuni-zâde İsmail Paşa, Sivas valisi Hacı İzzet ve önceki (emekli) mâbeyn başkâtibi Rıza ve Hacı Hasan Paşa gibi şahısların Mir Hamza Nigârî'ye karşı saygı ve muhabbetleri çok yüksek düzeyde idi. Özellikle Hacı İzzet Paşa'nın onun huzurunda oturduğu görülmemiştir. Amcaoğulları, ulemanın büyüklerinden Mir Hasan Efendi ve Mir Ali Efendi ile Amasya Rüşdiye Mektebi muallimi eşsiz âlim Hoca Mustafa Şîrvânî ve Dağıstan'lı Hoca Hacı Kazım ile Hacı Abdurrahman Hazretleri ve Miralay Hacı Hüseyin ve Hacı Hasan Bey'ler; bir de Merzifon âlimlerinden hemen hepsi huzurundan ayrılmazlardı. (Bu ikisi Kazak askerî komutanlarındandır.)

Karabağlı Mesut Çelebi Kayseri âlimlerinden Hoca Gazi Osman Efendi, Erbaalı Hoca Mustafa Efendi, Erzurumlu Hoca Şehlâ Hacı Mustafa Efendi ve Hasankaleli Postlu Hoca Mahmut Efendi, Kazakî Hacı Mahmut Efendi, Merzifonlu Paşazâde ve Maraşlı Hoca el-Hâc Osman Efendi, Zileli Çerkes Hoca Ahmet Efendi, İstanbullu Hoca Hulusi Efendi, Merzifonlu Hoca Hacı Mustafa Efendi, Rizeli Hoca Tayyip Efendi ondan feyiz ve irşad izni alan halifelerindendir.

Seyyid Mir Hamza Nigârî Hazretleri, Mevlana Celaleddin-i Rûmî (k.s) Hazretleri ile, Hz. Peygamber âşıklarından Hz. Câmi ve Hâfız Şîrâzî ve Fuzûlî Bağdâdî ve Yazıcızâde gibi büyük eserleri olan şahsiyetlerin bu eserlerini okuyup mütalaa etmekten büyük zevk alırdı.

3. Eserleri

Mîr Hamza Nigârî'nin Farsça ve Türkçe divanları olup, genel özelliklerine bakılarak bunlara, ikinci Mesnevi denilse yeridir. Özellikle, seyr-i süluk, makâmât ve halvet hususlarına dair olan Nigâr-nâme isimli eserinin üzerine bir eser yoktur.

Aşkın sırlarına dair pek çok hakikat ve incelik bu divanlarda izah edilmiştir. Nigâr-nâme ise, manevi üstünlükleri ve ilhamlarının bir göstergesidir.

4. Önde Gelen Mürit ve Talebeleri

Mîr Hamza Nigârî'nin binlerce müridi ve sevenleri arasında pek seçkin ve ünlü şairler de vardır. Özellikle kendi evlâdı Seyyid Siracüddin Efendi ile yeğeni Cafer Tayyar Paşa ve Kafkasyalılardan Ömer Keşfi Efendi ve onun oğlu Muhammed Kâşif ve Erzurumlu âlim Mehmet Zâkir ile Amasya eşrafından Payaslıoğlu Hacı Hakkı Efendi'dir. Ayrıca, Erzurumlu Hoca Hafız Osman Sirâcî ile, Trabzonlu Osman Nefi ve Keşfizade, Dağıstanlı Hoca Hafız Mehmet Sebâtî ve ulemâdan Dağıstanlı Recep Hayri ile Bahauddîn ve Derviş Mehmet Kazâkî ile Karabağlı Sa'di Efendilerin, basılı ve basılmamış divanları vardır. Bunların tasavvufi anlamdaki şiirlerinden bazıları örnek olarak verilmiştir.

4.1. Seyyid Sirâcüddîn Efendi

Bu zat, Mevlana Mîr Hamza Nigârî'nin oğludur. 1270/1850 yılında doğmuştur. Büyük velisi ve üstadı olan babası ona nesih yazıyı tam olarak öğretmiştir. Çok iyi bir eğitim alan Sirâcüddîn Efendi, faziletli ve zarif bir şair idi. Hoş-sohbet olup, ahlaki üstünlüklerinin hepsini kendinde toplamıştı. Ne yazık ki genç yaşta hakkın rahmetine kavuşmuştur. (1292/1876)

Şiirlerinden bir örnek:

Her alâyıkla değil lââyık sülûk-i râh-ı ışk
Terk ü tecrîd et bu yolda hırka berdûş ol da geç
Kıyl u kâli halk ile tebdîl olur hâlin sakın
Ârif isen kûşe-yi halvette hâmuş ol da geç
Zerre-i mebhût ve mahv-ı âftâb-ı vahdet ol
Katre-i müstağrak-ı deryâ-yı pürcûş ol da geç
Sehldir geçmek sırâtı aşkı lütf-ı yâr ile
Mert isen sen mâ-sivâdan saîd-i nâ bûş ol da geç

Ğark-ı nûr olsun gece ihvânımın kabri Sirâc
Bâl u per âç sen de candan yana kûş ol da geç

4.2. Ömer Keşfi Bey

Kırım savaşında Kafkas eşrafından oluşan ve Mir Hamza Nigârî'nin emir kumandanlarından, süvari alayının yazı işlerini üstlenmiş önemli şahsiyetlerinden biri de Ömer Keşfi Bey'dir. O devirlerde Anadolu'daki ordu teşkilatlarında sağladığı önemli işlerden dolayı, savaş sonrası yaşadığı sürece ona maaş tahsis edilmiştir. Erzurum'da Kafkas muhacirlerinin iskânı memurluğu ile vilâyetin hesap işleri kâtipliğinde bulunmuştur. 1283/1867 tarihinde 32 yaşlarında iken Erzurum'da vefat etmiş ve Dervişağa Camii'nin haziresine defnedilmiştir. Genç olmasına rağmen, nezaket ve kibarlığı ile herkese kendini sevdirmişti. Özellikle Mîr Hamza Nigârî'nin de iltifatlarını ve yakın alakasını kazanmıştı. Faziletli bir şair olduğunu, yazdığı ârifâne şiirlerinden anlamak mümkündür.

Şiirlerinden bir örnek:

Koy bire ey dil gammu, cehd ile meydâna gel
Sâkî tutup elde gör, sâğar u peymâne gel
Yanma bu virânede goncana yoktur bunun
Bir zamme ver gönül âşık-ı dîvâna gel
Düşme bu vâdilere ağılama bî fâide
Açtı bugün bâbını sâkı-yi meyhâne gel
Şûle-i şem dahî bu gece oldu ayân
Durma gönül vaktidir şevkle şevzâna gel
Sünbül değil yasemin-i gonca açılmış bütün
Kalma bu vîranede ravza-yı rıdvâne gel
Levh-i dile sûretin nakş-ı nigâr etmeye
Her kese meftûhtur bâb-ı nigâr hane gel
Yatma gönül her seher murğ-ı hôşâvâzveş
Aşk-ı gülistânına nâle-i efgâna gel
Her kes alıp ıyd için kesmeğe kurbanını
Sen dahi al cânını yârıma kurbana gel
Bülbülün âvâzı dâr-ı nağma-i demsâzı var
Âşık cansız değil bakma o efgâne gel

4.3. Erzurumlu Mehmet Zâkir Efendi

Mir Hamza Nigârî'nin halifelerinden olup, kendisine, Erzurum'da intisap etmiş ve feyiz almıştır. O denmede Erzurum'un ünlü âlimlerinden biri idi. Âlim ve faziletli ve çok değerli bir şâirdi. Erzurum'da vefat etmiştir.

Şiirlerinden bir örnek:

Her cihetten fânığım bir dilber-i yektâ için
Her zemân âzâdeyim leylâ-yı bî hemtâ için
Feth oluptur tab'ı hassânım özümnden bî haber
Mevc urur deryâ-yı vahdet lü'lü'ü yektâ için

4.4. Erzurumlu el-Hac Hoca Hafız Osman Sirâcî

Mir Hamza Nigârî'nin halifelerinden faziletli bir zattır. Usta bir şair olarak, Mir Nigârî'ye Erzurum'da intisap etmiştir. "Şehla" Hoca olarak bilinirdi. Aynı zamanda Hacı Mustafa Efendi'nin kayın biraderidir.

Şiirlerinden bir örnek:

Azîzim rûz-u firkat pür belâda gördüğün gönlüm
Vatan tuttu makâm-ı âşinâda gördüğün gönlüm
Sana cânım fedâ kılsam sezâdır ey şeker-güftâr
Senin sâyendedir gûy-ı rızâda gördüğün gönlüm
Yüzüm çün dergeh-i cânâna tuttum çok niyâz ettim
O dem âzâde oldu mâsivâda gördüğün gönlüm
Serâpâ âteş-i hecrinle yanmıştır derûnum amma
Ne hikmetdir cefâ bilmez safâda gördüğüm gönlüm
Sirâcî hâdim-i meyhâne-i aşkındır ey pîrim
Ki verir bâde sâki verme yâda gördüğün gönlüm

4.5. Hafız Mehmet Kâşif Bey

Dağıstan emirlerinden ve tanınmış ulemadan Nimet Abârizâde Ömer Keşfi Bey'in ikinci oğlu olup Erzurum'da doğmuştur. İkinci vatani olan Amasya'da tahsilini tamamlamış olan Kâşif Bey oldukça zeki ve yetenekli birisi idi. Daha gençlik yıllarında, Mîr Hamza Nigârî kendisine tarikat yollarını göstermiş ve manevi ilimlerde feyiz kazandırmıştır. Yukarıda adı geçen Seyyid Sirâcüddîn Efendinin sürekli sohbetlerine katılan Mehmet Kâşif Bey, coşkun şâirlerden biridir.

Şiirlerinden bir örnek:

Aşktan cânımdaki süzüş nigârımdan gelir
Eşk-i çeşmim nâliş-i kalb-i nizârımdan gelir
Bezm-i vahdette enîs-i dîlfikârım aşktır
Zevk-i sahbâ sâki-i Kevser nisârımdan gelir
Müjde-i ümîd-i vuslat ol makâm-ı nâzdan
Gelse ancâk bu niyâz zâr-ı zârımdan gelir
Nakşiyim, ahrâriyim Şâh-ı Bahâ Manzûriyim
Hamdi lillâh iltifâtım şehir-i yârımdan gelir
Bende-i Seyyid Nigârım hâk-i pâ-yi Haydarım
Bûy-i feyyâzım hâk-i Pâk-i gülğidârımdan gelir
Derd-mend kerbelâyım raşha-ı hûn-ı dilim
Zağm-ı tâb sîne-i dâğ hezârımdan gelir

4.6. Kazahî Derviş Mahmud Hamdi Efendi

Derviş Mahmud Hamdi Efendi, manevi ilimlerin feyzini Mîr Hamza Nigârî'den alan müridlerinden biridir. İlmi meziyetleri ve yüksek ahlak seciyesi ile, Mîr Nigârî'nin hususi teveccühünü kazanmıştır. Şiirlerine bakılınca, coşkulu bir şair olduğu anlaşılır.

Şiirlerinden bir örnek:

Muharremdir bugün mâtem-sarâ-yı ehl-i âlemdir
Zükûr ağlar, inâs ağlar, sıgâr ağlar, kibâr ağlar
Şehîd olmuş bugün leb-i teşnegûya ûşâ mazlum
Resûl ağlar, cihân ağlar, gürû-heştçâr ağlar
Cilâ ver hâtıra nâr-ı kelâmullahı nâtıktan
Safâ bahşet dil-i uşşâka söyle na't-ı Haydar'dan
Cihânda hamdî-yi muhtâcım özge dest-gîrim yok
Elim uzma ilâhî, dâmen-i âl-i peygamberden

4.7. Hacı Resul Sami Bey

Bu faziletli zat da tanınmış şairlerden biridir. Dağıstan ulemâsından Hacı Kazım Efendi'nin oğludur. Mir Hamza Nigârî'den talim ve terbiye görmüş olup 20 yıl kadar devlet memuriyetinde maliye muhasebeciliği yapmıştır. Sonraki görevlerinde, Hicaz Vilayeti Defterdarlık vekâleti için Cidde'de görevlendirilmişti. Ardından Kerbelâ muhâsipliğine tayin edilmiştir. İlahi aşk içinde bir hayat süren Resul Sami Bey, İstanbul'da vefat edip Sünbül Efendi mezarlığına

Osman Fevzi Olcay'ın "Menâkıb-ı Mîr Hamza Nigârî" Adlı Risalesi | 201
defnedilmiştir. Hz. Hüseyin ailesinin mezarlarını ziyaret için Necef'e
gidip duyulduğunda, Muharrem ayına tesadüf eden çok içli bir
mersiye yazmıştır.

Mâh-ı âşûrâdır ey dil, bil cihân ağlar bugün
Arş u ferş ü şems ü mâh ü âsuman ağlar bugün
Öyle bir gündür bugün kim, şâh-ı deşt-i kerbelâ
El-ataş gûyâ olup eyler figân ağlar bugün
Murğ-ı cânım lâne-i tende karar etmez döner
Neylesün nitsün ne yapsın ins ü cân ağlar bugün
Ey Emire'l-müminîn gel kandesin imdât kıl
Zâde-i fehrâ için fahr-ı cihân ağlar bugün
Farz iken âlemde ehl-i beyte hubb-ı ihtirâm
Tîğ-ı ağdâdan bedensiz sessiz hemân ağlar bugün
Saht-i dil-i mel'ûn-i Yezîd ü Şümr ile İbn Ziyâdın
Ettiği efâle billâh kudsiyân ağlar bugün
Sâmiyâ gördüm bürüm çekmiş siyâh pûşideyi
Lâ fetâ sırrına mazhar bîgümân ağlar bugün

Osman Fevzi Olcay Amâsî - 8 Şubat 1938

Kaynakça

- Mazıoğlu, Hasibe, "Akyürek, Ahmed Remzi", *DİA*, İstanbul, 1989.
Olcay, Osman Fevzi, *Amasya Meşâhiri*, Amasya Yazma Eser Ktp., No: 787,
1954.
Sarıcaoğlu, Fikret, "Üç Amasya Tarihçisi ve Amasya Tarihleri", *İstanbul
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIV, İstanbul
1994.
Şam, Emine Altunay, *Kırım Savaşı'ndan Sonra Anadolu'ya Yapılan Göçler ve
Amasya'da İskân Edilenler*, Ankara, 2011.
Yıldırım, İbrahim, "Azerbeycan'dan Amasya'ya Taşınan Türk Kültürü
ve Şirvanlılar", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*,
Amasya, 2007.